

Yttrande från Europeiska ekonomiska och sociala kommittén om "Grönbok: Upphovsrätten i kunskapsekonomin"

KOM(2008) 466 slutlig

(2009/C 228/08)

Den 16 juli 2008 beslutade kommissionen att i enlighet med artikel 262 i EG-fördraget rådfråga Europeiska ekonomiska och sociala kommittén om

"Grönbok: Upphovsrätten i kunskapsekonomin"

Facksektionen för inre marknaden, produktion och konsumtion, som ansvarat för det förberedande arbetet, antog sitt yttrande den 11 mars 2009. Föredragande var Daniel RETUREAU.

Vid sin 452:a plenarsession den 24 – 25 mars 2009 (sammanträdet den 24 mars 2009) antog Europeiska ekonomiska och sociala kommittén följande yttrande med 173 röster för, 6 röster emot och 2 nedlagda röster:

1. Inledning

1.1 Syftet med grönboken är att stimulera till debatt om hur man bäst ska kunna sprida ny kunskap av betydelse för forskning, vetenskap och utbildning och att försöka ge svar på ett antal frågor i samband med upphovsrättens roll i kunskapsekonomin.

1.2 Med "upphovsrätt" avses egentlig upphovsrätt och närstående rättigheter, ett begrepp som har ersatt det tidigare "litterär och konstnärlig äganderätt" ⁽¹⁾. Upphovsrätten skyddas av flera internationella konventioner och organ, t.ex. Bernkonventionen som förvaltas av FN:s WIPO ⁽²⁾, och Trips-avtalet om immaterialrätt i samband med handel inom ramen för WTO.

1.3 Grönboken består av två delar: Den första behandlar allmänna frågor som rör undantagen från de ensamrättigheter som normalt gäller för upphovsrätt och närstående rättigheter. Den andra delen behandlar frågor som rör de undantag och inskränkningar som är av störst betydelse för kunskapsspridningen, och frågan om dessa undantag bör ses över i en tid där spridning i digitaliserad form är dominerande.

1.4 När det gäller de undantag till och begränsningar av upphovsrätten som fastställs i Trips-avtalet är tolkningen strikt.

1.5 I sin översyn av den inre marknaden ⁽³⁾ uppmärksammade kommissionen särskilt behovet av att underlätta den fria

rörligheten för kunskap och innovationer. Kommittén stöder fullständigt denna inriktning, som är nödvändig för att Lisabonstrategin ska kunna tillämpas.

1.6 Nio direktiv reglerar upphovsrätten och närstående rättigheter ⁽⁴⁾. Producenter av mjukvara omfattas av samma upphovsrätt som när det gäller litterära och konstnärliga verk, men i positiv rätt och i praktiken är dessa rättigheter mer begränsade än för "traditionella" upphovsmän.

2. Allmänt

2.1 Grundfilosofin i direktivet om harmonisering av vissa aspekter av upphovsrätt och närstående rättigheter i informationssamhället är att säkerställa maximalt upphovsrättsskydd. Enligt kommissionen bör det tillämpas till fullo för merparten av litterära och konstnärliga verk, tekniska och vetenskapliga publikationer samt mjukvara, även i den digitala tidsåldern då det är möjligt att omvandla verken till elektronisk form och sprida dem omedelbart. Rättighetsinnehavarna anser emellertid att de inte har fått några nämnvärda intäkter för utnyttjande av verken på internet.

2.2 För närvarande omfattar gemenskapens förteckning över undantag ett enda tvingande och 20 frivilliga undantag. Medlemsstaterna får själva välja om de vill genomföra de frivilliga undantagen, vilket enligt kommittén i stor utsträckning förhindrar en verklig harmonisering av motiverade undantag i en kunskapsekonomi, med användning av tekniska verktyg som ständigt förändras i den digitala tidsåldern. Eftersom förteckningen är begränsande förhindras emellertid att nya undantag tillfogas av vissa medlemsstater. Genom att tillämpa det "trestegstest" som utarbetats av WTO och WIPO, regleras dessutom begränsningarna av tre villkor: De ska tillämpas endast i vissa särskilda fall (t.ex. synskadade användare), de ska inte strida mot det normala utnyttjandet av verket och de ska inte oskäligt inkräkta på rättighetshavarnas legitima intressen.

⁽¹⁾ Detta på grund av utvidgningen till nya områden och nya intellektuella alster.

⁽²⁾ Världsförbundet för den intellektuella äganderätten.

⁽³⁾ KOM(2007) 724 slutlig, 20.11.2007 – En inre marknad för framtidens Europa.

⁽⁴⁾ Vissa rör tillfälliga rättigheter, t.ex. i samband med databaser och elektroniska kretsar.

2.3 Kommittén anser att dessa bestämmelser bidrar till en form av harmonisering, men systemet med en uttömmande förteckning att välja från, med möjlighet att vid behov begränsa omfattningen av de eventuella undantagen, innebär mycket större problem för genomförandet och kontrollen i samband med spridning online (framför allt via satellit).

2.4 Med tanke på kunskapssamhällets mål och kampen mot diskriminering borde man emellertid lägga större vikt vid förteckningen eftersom målet om harmonisering inte har uppnåtts och alltför många undantag återstår.

2.5 Visserligen är de största ekonomiska intressena kopplade till underhållning, vissa kulturyttringar eller spel, inte i kunskap i egentlig mening, men man får inte dra en alltför skarp gräns mellan olika innehållskategorier, naturligtvis med undantag för pornografi eller innehåll som kan vara skadligt för en ung publik.

2.6 Undantagen bör tillämpas på alla typer av handikapp som begränsar användningen av multimediam innehåll på internet, undervisning på alla nivåer, inbegripet livslångt lärande och pensionsuniversitet, offentliga folkbibliotek och mediatek på universitet, sjukhus, rehabilitering av interner, offentlig eller privat forskning i enlighet med särskilda arrangemang med specialiserade bibliotek och dokumentationscentrum. De som utnyttjar undantagen bör få möjlighet att väcka talan om det visar sig omöjligt eller orimligt svårt att utnyttja rätten till tillgång. Utvidgningen av undantagens räckvidd bör emellertid åtföljas av nya kompensationsmöjligheter, åtminstone för de ursprungliga upphovsrättsinnehavarna⁽¹⁾, precis som i fråga om ersättning för rätten till privata kopior.

2.7 Den eventuella kompensationen bör inkasseras av godkända gemensamma organ som ansvarar för insamling och fördelning av kompensationen enligt justerbara fördelningsnycklar som fastställs med utgångspunkt i obligatoriska undantagskategorier.

2.8 Samråd och förhandlingar mellan företrädare för de olika berörda intressena inom produktion och användning av verken bör genomföras. Kommittén anser emellertid att kommissionen i ett första skede skulle kunna formulera riktlinjer, och därefter ta fram "typlicenser" som bygger på gemenskapens minimikrav

⁽¹⁾ Upphovsman definierad som den person som själv eller med hjälp av tredje man fått idén till eller utformat ett alster.

och som skulle kunna anpassas på nationell nivå av de berörda parterna.

2.9 Användningen av offentliga bibliotek och universitetsbibliotek, dokumentations- och forskningscentrum samt den kontroll som de gemensamma förvaltningsorganen skulle utföra motsvarar enligt kommitténs mening Trips-kriterierna, som kanske är alltför begränsande eller tolkas alltför restriktivt. Dessa kriterier återspeglar inte kunskapssamhällets behov eller den kraftigt ökade användningen av internet inom alla områden, i synnerhet i fråga om utbildning och diskussion mellan forskare.

2.10 Ett antal verk med koppling till utbildning, vetenskap och teknik finns redan tillgängliga på internet med "light"-licens, t.ex. GPL⁽²⁾ och "Creative Commons"-licensen när det gäller böcker och konstnärligt skapande. Dessa licenstyper bör uppmuntras, liksom produktionen av innehåll som är till nytta för kunskapssamhället⁽³⁾, genom upphandling eller stöd till de institutioner som producerar vetenskapligt eller tekniskt innehåll eller programvara under denna typ av licens⁽⁴⁾.

3. Undantag: särskilda problem

3.1 I grönboken ägnas särskild uppmärksamhet åt de undantag som i störst utsträckning främjar spridningen av kunskaper, särskilt undantagen till förmån för bibliotek och arkiv, för godkännande av spridning av verk i undervisnings- och forsknings-syfte, till förmån för funktionshindrade och eventuellt undantag för användarskapat innehåll.

3.2 En digitalisering av verk i bibliotek och arkiv i syfte att bevara originaldokument, varav vissa är unika, och för att kunna sprida dem online är en utveckling som är i full gång. Ett exempel på detta är det europeiska digitala biblioteket Europeana.

3.3 Omfattningen och villkoren på det nationella planet när det gäller digitalisering och kommunikation varierar i stor utsträckning, och är ibland alltför restriktiva enligt kommitténs åsikt. Direktivet tillåter bara undantag till rätten till mångfaldigande i samband med internt samråd i specifikt forskningssyfte och begränsade möjligheter att bevara verket, utan kommersiellt syfte. Trestegstestet föreskrivs strikt, men det skulle kunna mjukas upp, framför allt om man fastställer en kompensation för upphovsmännen, eventuellt av schablontyp.

⁽²⁾ Allmän offentlig licens, berör framför allt kostnadsfri programvara.

⁽³⁾ Se kommitténs yttrande om "Samarbete och kunskapsöverföring" CESE 330/2009.

⁽⁴⁾ Ett antal stora privata företagen bidrar aktivt till finansieringen av produktion med särskilda eller fria licenser, eftersom de uppfattar detta som lönsamma källor till innovation.

3.4 Undantagen bör i första hand gälla bevarande av de mest ömtåliga eller sällsynta verken, förteckningar över verk som rekommenderas för elever och studenter, eller för grund- och fortbildning som betraktas vara av särskilt nationellt intresse. Det bör vara möjligt att begränsa valet av format för datafiler till sådana som motsvarar en allmän offentlig norm, erkänd av ISO, och som är kompatibel med en stor majoritet av de befintliga öppna eller skyddade formaten ⁽¹⁾.

3.5 Antalet kopior bör bestämmas med beaktande av det fastställda antalet godkända användare och skyddsbehovet ⁽²⁾.

3.6 Frågan om tillhandahållande online innebär särskilda problem och kräver ytterligare garantier för att mottagarna inte ska sprida verken. Vissa av mottagarna skulle kunna betala licens- och serviceavgifter ⁽³⁾.

3.7 Det finns skäl att planera för ändring av direktivet så att man möjliggör lån av verk online i forsknings- och utbildnings- syfte under rättsligt och tekniskt väl reglerade former. Det förfarande man väljer och kravet på god förståelse av villkoren i de speciallicenser och de särskilda villkor som gäller för lån online bör bidra till utbildningen vad avser respekt för upphovsrätten, i synnerhet i fråga om ungdomar. Kommittén har alltid förordat fostran till respekt för intellektuella alster, som utgör en grundläggande etisk beståndsdel i kunskapsekonomin.

4. Anonyma verk

4.1 Anonyma verk utgör en viktig kreativ resurs.

4.2 Kommittén anser att man i grönboken ställer viktiga frågor i detta ämne och föreslår konkreta handlingsvägar som är mycket lovande. Förteckningen över anonyma verk skulle efter tillräcklig efterforskning kunna offentliggöras regelbundet. Om ingen rättighetsinnehavare ger sig till känna inom en fastställd tidsperiod skulle verket inte helt förlora upphovsrättsskyddet, men omfattas av ett särskilt system som i tillräcklig utsträckning skyddar upphovsrätten om en legitim rättighetsinnehavare så småningom skulle ge sig till känna. Valet av licenssystem skulle kunna bygga på danska och ungerska erfarenheter, men en europeisk typlicens kan tänkas, och är enligt kommittén att föredra.

4.3 Kommittén anser att det inte är nödvändigt att ta fram ett särdirektiv för anonyma verk. Hanteringen av dessa verk innebär inte några nya undantag till upphovsrätten, utan en särskild förvaltningsform för licenserna inom den rättsliga ra-

men för upphovsrätten. Ett nytt avsnitt i föreliggande direktiv skulle enligt kommitténs mening utgöra ett lämpligt instrument.

4.4 Kommissionen skulle kunna offentliggöra och regelbundet uppdatera en förteckning över de institutioner som ansvarar för hanteringen av anonyma verk. En översyn skulle kunna övervägas efter en provperiod på fem eller tio år, då man också skulle kunna offentliggöra en rapport och statistik.

5. Undantag till förmån för funktionshindrade

5.1 Kommittén efterlyser en mindre restriktiv inställning med avseende på arten av funktionshinder och svårigheterna att få tillgång till verk än den som för närvarande råder i ett antal europeiska länder, eftersom funktionshindrade i allmänhet har lägre inkomster, vilket innebär att till svårigheterna att tillägna sig verk för en funktionshindrad läggs ett ekonomiskt hinder som är uppenbart och socialt oacceptabelt med avseende på tillgången till information, utbildning och kultur.

5.3 Organisationer för funktionshindrade skulle kunna delta i arbetet med att formulera om undantagen med beaktande av olika funktionshinder. De skulle också kunna knytas till hanteringen av specialterminaler och för de tyngsta fallen se till att utbildad personal ställs till förfogande för de funktionshindrade. Denna hjälp skulle kunna finansieras genom privata gåvor och offentliga subventioner till organisationerna. Organisationerna skulle på samma sätt som (i samarbete med) godkända bibliotek eller museer kunna förhandla med företrädare för uphovsmännen om villkor för användandet, med garantier mot pirattillverkning. ReK anser att man bör utvidga undantaget till att omfatta databaser, annars skulle tillgången till referensverk som uppslagsböcker och ordböcker begränsas. Databasdirektivet bör ses över med avseende på de aspekter rörande utbildning och tillgång till kunskap som nämndes ovan, samt med avseende på tillgången för funktionshindrade.

5.3 Organisationernas deltagande skulle också kunna utsträckas till att omfatta utbildning i fråga om respekten för användarlicenser. Även här måste användarna övertygas om att respekten för upphovsrätten är ett grundläggande villkor för uphovsmännens kreativa verksamhet. Det tycks emellertid orättvist att överföra kostnaden för licenser och terminaler på de funktionshindrade. Ett undantag är nödvändigt för alla typer av funktionshinder som orsakar särskilda problem när det gäller tillgången till verk. Kostnaden bör i sådana fall täckas av offentliga inrättningar som har skyldighet att ge funktionshindrade användare tillgång till verken, inbegripet databaser och programvara. Lagstiftningen för databaser bör anpassas till dessa förhållanden ⁽⁴⁾.

⁽¹⁾ Varje fil skulle ha en "vattenstämpel" som hänvisar till en obligatorisk bilaga med en förklaring av licensen och begränsningarna för användandet.

⁽²⁾ T.ex. en kopia på plats och en kopia i en liknande institution (ömsesidigt avtal om bevarande) och en på en server för digital lagring.

⁽³⁾ T.ex. för upprättande av dokumentmappar för forskare inom särskilda områden och till förmån för laboratorier eller andra företag.

⁽⁴⁾ Den bör omfatta både ursprungliga databaser och databaser med särskilt skydd (t.ex. ordböcker och uppslagsverk).

5.4 De viktigaste offentliga biblioteken och de viktigaste museerna skulle kunna åläggas att tillhandahålla verken i särskild form, anpassad till funktionshindret, inom ramen för kulturförvaltningens budget på regional eller nationell nivå. En sådan offentlig politik skulle motsvara kraven på likabehandling för alla medborgare och bekämpning av alla former av diskriminering.

5.5 Direktivets undantag för utbildnings- och forskningsändamål tillämpas alltför restriktivt. Det borde vara möjligt att utvidga tillämpningen och fortfarande klara WTO:s test genom att information om källa och upphovsman infogas i dokumentet, liksom information om begränsningarna i användningen och förbudet mot olaglig kopiering.

5.6 Ett obligatoriskt licenssystem skulle kunna införas för online-lån av verk för utbildnings- och forskningsändamål på grundval av ett standardavtal mellan utlånare och godkända insamlingsorganisationer.

5.7 Undantaget bör kunna gälla både delar av verken som väljs ut av behöriga pedagogiskt ansvariga och hela verken. Kriterierna bör grunda sig på pedagogiska faktorer. Detta skulle stärka rättssäkerheten utan försvagning av räckvidden i rättigheterna till mångfaldigande. Genom ökad harmonisering skulle man undvika att en laglig handling i ett land betraktas som kränkning av upphovsrätten i ett annat land, vilket är viktigt med tanke på utbildningens transeuropeiska aspekter.

5.8 Distansutbildning medför att kopior (utbildningsmaterial) kan användas i hemmet av bl.a. studenter, elever och andra studerande, inbegripet EU-medborgare bosatta i tredje land.

6. Användarskapat innehåll

6.1 Denna fråga ökar i aktualitet mot bakgrund av Web 2.0⁽¹⁾. Upphovsrätten eller alternativa licenstyper som förts

fram av den ursprungliga författaren kan ändras eller utvecklas utan att det rör sig om piratkopiering.

6.2 Det enklaste för initiativ som användarskapade uppslagsverk skulle vara att fastställa en lämplig licenstyp som "Creative Commons"-licensen eller wikipedia, och att den "ursprungliga" upphovsmannen modererar alla tillägg eller förändringar samtidigt som mångfalden av idéer säkerställs.

6.3 I detta konkreta fall ser man att internet inte är lätt att förena med skydd av upphovsrätten.

6.4 Ersättning till upphovsmän vilkas alster sprids via internet handlar mindre ofta om betalning av direkta licenser än om indirekta inkomster, t.ex. från reklam – inte så mycket från abonnemang. En utveckling av abonnemang är visserligen också på gång, men "affärsmodellen" på internet utnyttjar icke-traditionella spridningssätt som präglas av "dematerialisering" och digital spridning. Vi befinner oss fortfarande i ett övergångsskede och söker nya ersättningsmetoder⁽²⁾, eftersom kostnaderna för produktion och spridning av digitala verk inte kan jämföras med de mycket höga kostnaderna för försäljning av materiella lagringsmedier.

6.5 Det gäller att finna en balans mellan nya distributionsformer, ny teknik för mångfaldigande, kunskapssamhällets behov och upphovsrätten. Denna jämvikt går inte att uppnå genom massiv användning av enbart repressiva åtgärder som i huvudsak riktas mot en särskild ålderskategori som på så vis kommer att betraktas som brottslingar, eftersom det saknas lagstiftning och nya sätt att ersätta upphovsmännen. Det är angeläget att utveckla de aktuella ramarna med tanke på den genomgripande och snabba tekniska utvecklingen.

Bryssel den 24 mars 2009

Europeiska ekonomiska och sociala kommitténs
ordförande
Mario SEPI

⁽¹⁾ Web 2.0 är gränssnitt som ger personer som surfar möjlighet att reagera på sidinnehållet och samtidigt samspela med varandra, vilket gör Web 2.0 till en interaktiv webgemenskap.

⁽²⁾ Som de initiativ som nyligen tagits fram av Google och Microsoft.